

02149

Kan eller bör hufvudstaden längre und-
vara en väl ordnad kuranstalt för
sinnessjuka?

En fråga, besvarad

af

M. HUSS.

*(Säjes till förmån för Stockholms Fruntämningsförening
för barnavård.)*

Kan eller bör hufvudstaden längre undvara en väl ordnad kuranstalt för sinnessjuke?

En nyligen utkommen skrift, *Danviks Dårhus* af Dr C. U. Söndén, föranledde mig att göra ett besök på detta »dårhus». Detta besök framkallade den ofvanstående frågan; frågan fordrade ett svar. Svaret var lätt funnet: den som ej vill tro på dess sanning, besöke sjelf dårhuset; mig lyster se, om någon efter ett dylikt besök kan lemna ett annat svar, än det jag här går att afgifva.

Danviks dårhus är måhända den ändamålsvidrigaste af alla hufvudstadens barmhertighetsinrättningar; denna inrättning kan kallas en fläck på hufvudstadens kommunalväsen; ja, man kan våga säga, att det är en nesa för menskligheten, att en anstalt för olyckliga medmenniskors vård får finnas sådan som denna är.

Hvarje hufvudstadens invånare kan ju tänka sig möjligheten af att blifva rubbad till sina sinnen. Den, som besitter förmögenhet, kan hoppas erhålla vård mer eller mindre väl på ett eller annat sätt; men den, som saknar tillgångar, hurudan blir dens lott, hvad har denne olycklige att hoppas? Jo, denne har utsigten att blifva afförd till Danviks dårhus! Obemedlade medborgare, obemedlade medmenniska, besök då detta dårhus och beskåda, hurudan den lott är, som möjligen kan vänta dig.

Danviks dårhusbyggnad har förr varit ett saltmagasin; för några och sextio år sedan tillyxades denna byggnad till en anstalt för sinnessjukes vård. Det är väl

möjligt att gifva en gammaldagsklädning nutidens snitt, men att omskapa ett magasinshus till en fristad, der sinnessjuke skola vårdas och botas, det är ej möjligt. Häraf kommer att hela byggnaden ej på något vis motsvarar det ändamål, hvartill den nu är egnad; ja, den kan ej ens uppfylla en enda af de fordringar, som nutiden äskar af dårhusanstalter.

Byggnaden är belägen på en bergsluttning, stupande mot sjöstranden, med ej mindre än sju trappformigt belägna våningar. Olägenheterna häraf lära ej behöfva mera än påpekas. De äro: en ständig fukt i hela huset; bildning af mögel och svampväxter inuti flera af rummen; omöjlighet att förskaffa frisk luft och luftvexling. Den mot sjön vettande sidan af huset ligger dessutom öppen för nordanvinden.

Byggnadens läge är således fullkomligt ändamålsvidrigt.

Inredningen af hela huset är så planlös, att svårigen något planlösare för en dårhusinrättning kunnat uttänkas. Alla rummen, med undantag af matsalarna, äro så låga, att en större karl kan med handen nå taket; de äro ock så öfverbefolkade, att på hvarje person belöper sig endast något öfver 400 kubikfot luft, d. ä. en rymd af icke fullt $3\frac{1}{4}$ aln i alla riktningar *). Fönstren äro så små, att de till följe af byggnadens beskaffenhet hvarken kunna inläppa tillräcklig luft eller behöfligt solljus. Gångarna inuti huset äro tränga och mörka. Särskilda sofsalar och särskilda salar för vistande under dagen (utom nämnde matsalar och 2:ne arbetssalar), saknas helt och hållet, hvarigenom de sjuke måste vistas i samma rum, således i samma osunda luft, så dag som natt. Rummen äro ock ej ens så belägna, att könen kunna fullkomligt stängas från hvarandra. Nattstolarna stå inne uti de flesta rummen och äro för det mesta väggfasta.

*) I cellfångelserna har man likväl funnit 300 kubikfot vara det minsta nödvändiga för hvarje fånge.

Luften är i allmänhet förskämd, och i nedre våningen möter den inträdande öfverallt en vidrig stank, änskönt ett berömvärdt bemödande från läkarnes och tjänstepersonalens sida, att vidmakthålla snygghet och renlighet, allestädes är omisskänneligt. De oroliga sjuke och de osnygge kunna ej skiljas från de stillsamme och renlige; de med fallandesot behäftade vistas till och med tillsammans med de öfrige.

Flera olägenheter kunde lätt uppräknas, men de uppräknade torde vara tillräcklige för att visa, huru ändamålsvidrig äfven inredningen till alla sina delar är.

Möbler och utredningspersedlar äro ock uti ett mer än ömkligt skick, sämre än på någon annan af hufvudstadens inrättningar. De sjuke ligga till stor del på bara halm: den i rummen rådande fuktigheten gör halmen fuktig och unken. Sängarnes betäckning består af så kallade hästtäckan af hår eller af gröfsta sorten filter: dessa täcken äro så korta, att de sjuke måste ligga hopkrupna för att skyla sig. Hvarken i gångarna eller i rummen finnes tillräckligt antal bänkar eller stolar. Sängarna äro usla, nästen för ohyra. De sjuke, hvilka ej genom anhörige erhålla beklädningspersedlar, äro både dåligt och otillräckligt klädde. Förråd af linne är så knappt, att behöflig renlighet ej kan genom ombyte vidmagthållas. Bordservisen består af en kopparskål, en tallrick och en trädsked för hvarje sjuk; duktyg, knifvar och gafflar äro okända öfverflödsartiklar: de smutsiga fingrarna måste tjena som gaffel, der ej skeden är tillräcklig.

Förgäfves söker man således efter något bland möbler och utredningspersedlar, som kan fullt gillas, och jag förmodar att man måhända i hela Europa, Turkiet knappt undantaget, ej torde finna mången allmän inrättning af hvad namn den vara må, der så mycket i dessa hänseenden är så förkasteligt, så mycket så stridande mot ändamålet, som här vid Danvikens därhus.

Maten är lika för alla: den uslaste hambuse erhåller samma kost som den olycklige tjänstemannen eller den olycklige borgaren, om de äro obemedlade, ehuru dessas vanor under hälsans dagar voro så olika: den fint uppfostrade qvinnan måste dela samma kost och samma rum med den qvinna, som förr tillhört samhällets afskum. Kan dylikt kallas ändamålsenligt eller ens menskligt?

De sjuke äro nästan fullkomligt beröfvade det viktigaste af alla de medel, som vetenskapen känner för möjligheten af framgång vid behandlingen till hälsans återställande, nemligen passande arbete eller passande och sinnet uppfriskande sysselsättningar. Intet tillfälle hvarken till det ena eller det andra, hvarken inom eller utom hus finnes, om man undantager den så kallade dresplockningen och någon sömnad. Ingen undervisning meddelas hvarken i religion eller i någon konst eller i någon slöjd. Intet tillfälle är beredt till någon sorts förströelse eller något slag af nöje. Väl uppgifves, att promenader finnas; men huru äro dessa beskaffade? Jo, tvenne inom höga plank inneslutna nakna och fuktiga så kallade promenadgårdar, hvardera af endast några kvadralfamnars omfång! Med ett ord, allt synes vara ordnad i den afsigt, att snarare motverka än befordra en sinnessjuks återställande till hälsa.

Någon duglig åtgärd för luftvexling finnes ej; de flesta fönsterlufterna äro belamrade med jerngaller och i många rum med tjocka trädspjälor, hvilka borttaga både luft och ljus. De inåt gårdarna belägna rummen kunna aldrig, äfven om fönstren hållas öppna, erhålla frisk luft, ty de tvenne inom huset befintliga så kallade gårdarna hålla hvardera endast några kvadratalnar i omfång: luften från dessa gårdar är som uti en unken källare, emedan hvarken vind eller solljus åtkommer att förändra eller förnya den.

Beträffande lyshållningen inom inrättningen yttrar *Dir Sonden* i ofvan anförda skrift: »Lyshållningen under den mörkare årstiden är alltför inskränkt. Endast i för-

stugan, korridoren och salarna brinna lampor; rummen äro icke upplyste. 12—14 timmars natt utom, och ständigt dunkel inom; sådant kan förkrossa en svag menniskovarelse». Härtill behöfves ej någon anmärkning!

Jag slutar beskrifningen med att anföra ett förhållande, så bedröfligt och så otroligt, att jag ej skulle vågat meddela det, om jag ej hade Dr: r Sondéns uppgift att stödja mig vid. Hela den betjening, som består i och för tillsynen öfver 120 till 150 sjuke, är *fyra pigor och fyra drängar*. »Dessa skola bestrida uppässning, städning, eldning, matens utdelning, eller med ett ord alla i huset förefallande göromål och hafva således föga tid öfrigt att gagna såsom de sjukas väktare». En vaktmästare, en föreständerska och en sjuksköterska utgöra fyllnaden i betjeningspersonalen. *Häraf följer, att ej någon enda egenteligen så kallad väktare eller vårdare, som uteslutande får egna sin tid och uppmärksamhet åt de sjukas vård och tillsyn, inom Danviks dårhus finnes!*

Beskrifningen är slutad; den klingar något öfverdrifven, jag medgifver det; och dock är den naken sanning! ja, den kunde med sanningens helgd hafva blifvit ännu mörkare! Tviflaren må sjelf besöka denna inrättning och sedan vederlägga mina uppgifter. Det vore mig ljust att blifva vederlagd.

Med stöd af denna beskrifning bör hvar och en, så läkare som icke-läkare, otvunget kunna inse, att Danviks dårhus ej kan motsvara fordringarne för en kuranstalt för sinnessjuka. Man kunde möjligen våga påstå motsatsen, att nemligen Danviks dårhus är en högst lämplig inrättning, der man skulle genom inspärrande kunna förvandla mången frisk till galen *). Att de sjukas kroppsliga hälsa lider och ej sällan sannolikt för all framtid

*) Skulle Dr: r Sondén vilja vara rätt uppriktig, tror jag, att hans erfarenhet ej alldeles skall jäfva denna förmodan, utan torde fast mer någon gång haft tillfälle att besanna dess olyckliga verklighet.

mången gång ohjelpigt undergräfvad, blir klart för hvar och en som, om ock blott en enda gång, besökt Danviken; ty af de vansinniga, hvilka någon längre tid der varit inhysta, bära nästan alla uti hela sitt yttre den lätt igenkänneliga prägeln, hvilken finnes hos sådana, som lefvat under försakelse och under usla lefnadsförhållanden i allmänhet. Något, hvartill Danviks nuvarande dårhus möjligen kunde passa, vore till en förvaringsanstalt för bestämdt obotliga sinnessjuka, men äfven härföre fordras, om den som sådan skall kunna motsvara mensklighetens, att ej tala om människokärlekens, fordringar, betydliga förändringar och förbättringar.

Hufvudstaden besitter således för det närvarande ej någon inrättning, som förtjenar benämningen kuranstalt för sinnessjuka, då, som ofvan blifvit visadt, den enda anstalt, som nu bär detta namn, är i så många hänseenden fiendtlig mot det ändamål den skulle uppfylla.

Svaret på den ofvan framställda frågan blifver således till följe häraf lätt sunnet, det nemligen: *att hufvudstaden hvarken kan eller bör längre undvara en väl ordnad kuranstalt för sinnessjuka.*

Hufvudstaden *kan* ej undvara en dylik anstalt, emedan kommunen är pliktig att taga vård om sina sjuka medlemmar, isynnerhet då dessa äro, såsom de sinnessjuka, farliga för samhället och farliga för sig sjelfve. Behovet bevittnas af det betydliga antal, som under de sednare åren på Danviken blifvit vårdade, nemligen 120 till 150 dagligen, jemte det höga antal, som i medeltal för 5 år, årligen blifvit derstädes till vård intagna, nemligen 91.

Hufvudstaden *bör* ej längre undvara en dylik anstalt, emedan den nu befintliga är fullkomligt otjenlig, ej motsvarande sitt ändamål: människokärleken fordrar en menniskoälskande vård om olycklige och hufvudstadens heder kräfver, att de sinnessjuka, hvilkas behandling hitintills varit mindre väl ordnad, nu snart blir det i öfverensstämmelse med mensklighetens och upplysningens fordringar.

Hafva då ej de arma vansinnige inom hufvudstaden haft några målsmän, som sökt förfäkta deras rätt till beskydd och vård af samhället, såsom varande samhällets medlemmar?

Jo, hufvudstadens högste styresmän hafva under de sednare åren ifrigt bemödat sig om att utverka någon förbättring uti dessa olyckliges belägenhet; menniskovänner och främst ibland dem Dr Söndén, som genom utgifne skrifter och genom flere till vederbörande myndigheter inlemnade förslag varmt arbetat för det ädla målet, hafva uppbjudit sina krafter att åstadkomma någon förändring af det bestående *).

Hvarföre hafva dessas bemödanden ej haft framgång? De hafva alla hitintills strandat emot klippor, som benämnas bristande tillgångar, bristande öfvertygelse om sakens vigt, måhända ock bristande god vilja bland medlemmarne af den styrelse, som stått i spetsen för Danviks inrättning.

De bristande tillgångarna utgöra alltid en stående undflygt från vissa håll, då fråga är om förbättringar och förändringar, äfven om dessa äro än så nödvändiga, än så varmt förordade. Hufvudstaden har nyligen upprest ett palats för brottslingars vård och förvaring: må vara, att samhällets säkerhet trängande och i främsta rummet fordrade detta. Brottslingen kan ju äfven på visst sätt anses såsom själssjuk, men genom egen förvållan; han är farlig för samhället med fullt medvetande; han sätter sig öfver dess lagar, oaktadt han känner deras bud. Den galne är dock i vida egentligare mening själssjuk, och det vanligen utan egen förvållan; han är ock i många hänseenden farlig så för samhället som för sig sjelf, ehuru omedvetet; han sätter sig öfver dess lagar, men

*) Historisk öfversigt med kärnfull kritik af alla dessa tillgöranden finnes uti 2:ne af Dr Söndén utgifna skrifter: »Uppfordran till vederbörande att tidsenligt reglera vården om sinnessjuka. Stockh. 1847» och »Danviks Dårhus. Stockh. 1855».

otillräkneligt. Samhällets pligt emot båda är lika, att jemte det dessa olycklige göras oskadlige, skola de äfven med mensklighet vårdas och genom passande behandling förbättras. Huru uppfyller nu hufvudstaden denna pligt emot brottslingen och huru emot den galne? Jemförom! Brottslingen bebor ett väl ordnad palats, der man noggrannt sört för utrymme, frisk luft, tillräcklig och sund föda samt god beklädnad. Den galne inhyses, att ej säga inföses, uti ett i hvarje hänscende illa ordnad f. d. saltmagasin, han har hvarken tillgång på tillräckligt utrymme, eller på frisk luft, eller på god beklädnad; lägges här till jemförelse mellan den kost, som består den brottslige, med den, som består den obemedlade galne, så blir slutsatsen af dessa jemförelser, att brottslingen har det i alla hänscenden bättre, att han är mera gynnad af samhället än den sinnessjuka. Skulle man således endast med afscende på den vård och den behandling, som vore att förvänta, välja mellan brottslingens lott och den sinnessjukens lott, så måste valet utfalla för den förres.

Hufvudstaden har för ej länge sedan beslutat uppförandet af en bro öfver Norrström med en kostnad beräknad till några hundra tusende riksdaler. Tillgångar tyckas således ej saknas. En ny bro är behöflig, säger man, för att befordra och lätta kommunikationen mellan stadens olika delar; den är således endast ett beqvämighetsbehof för samhällets friska medlemmar, hvarigenom de skulle befrias från mödan att nöta sina skodon med ett eller annat hundrade steg. Låt ock vara att den är bestämdt nödvändig, i händelse den nu befintliga skulle hota att snart instörta; men, hvarföre är då en ny därhusinrättning både behöflig och nödvändig? Emedan den gamla är fiendtlig mot sitt ändamål; emedan de olycklige sinnessjuka hafva som samhällets medlemmar obestriddig rättighet till bättre vård än de hitintills haft; emedan människokärleken högljudt fordrar menniskoölskande omvårdnad om olycklige, som utan egen förvållan råkat i den största af alla olyckor, den att förlora för-

ståndet; emedan det är en fläck på Sverges hufvudstad, att en dylik anstalt som Danviks dårhus finnes och hufvudstadens heder kräfver att denna fläck så snart som möjligt må utplånas.

Hvilket är då nödvändigare, uppförandet af en ny bro eller uppförandet af en fristad för de sinnessjuka? Under antagande att båda äro nödvändiga, tyckes dock, att hvar och en, som vill och kan höja sig öfver ståndpunkten af de materiela fördelarna och nedsänka sig till behjertande af de olycklige sinnessjukas behof, ej bör tveka uti svaret. Detta svar blifver då: dårhusinrättningen är för det närvarande nödvändigare än bron: någon del af de medel, som äro afsedde för den sednare, skulle kunna användas vida välsignelserikare för den förra.

Väl känner jag det inkast, som häremot göres: »det är ej hufvudstaden som bör bekosta en dylik anstalt, utan det är Staten»; »Rikets Ständer böra gifva anslag för ett sådant ändamål». Stockholms stad lär förmodligen länge nog få vänta innan Rikets Ständer blifva så frikostiga, att de skänka densamma hela det belopp, som erfordras för uppbyggande af en dårhusanstalt, eller tills de komma till den åsigt att det är Statens skyldighet att ensam fylla ett dylikt reat kommunalt behof. Dessutom har Staten redan gifvit ej o betydligt genom ansläendet af de så kallade Danvikshemmanen med frälseförmåner; dessas afkastning lär uppgå till mellan 30 å 40,000 R:dr B:ko årligen. Mången medlem af Rikets Ständer torde kanske tänka, att detta sålunda redan gifna är nog. Likvisst då kostnaden för ordnandet af en ändamålsenlig dårhusinrättning torde blifva ganska betydlig, lika betydlig sannolikt som den, hvilken blifvit nedlagd på det nybygda fängelset, så fordrar både rättvisa och billighet, att då Staten med en betydlig summa bidragit till fängelsebyggnaden och rikets öfriga hospitaler, Staten äfven bör bidraga med en motsvarande summa för en blifvande dårhusinrättning för hufvudstaden.

En bristande öfvertygelse om vigten för hufvudstaden af en förbättrad dårhusinrättning sades ofvan äfvenledes vara en af de klippor, mot hvilka hvarje försök i denna riktning strandat.

Om bland de österländska folken fördomen att anse en galen för helig är öfverdrifven, så är den motsatta hos oss så vanliga fördomen att anse den galne såsom en snart sagdt förkastad varelse, lika förkasteligt öfverdrifven. Kunde vi komma derhän, att i stället för benämningarna galen, dåre m. fl. endast begagna uttrycket sinnessjuk, så vore det kanske möjligt att bringa, så den upplyste som icke-upplyste till den enda riktiga åsigt, att den galne är sjuk, samt bör såsom sjuk afses, behandlas och vårdas. Vål är sannt, att sjukdomen angripit de ädlaste, de högsta af vår varelses förmögenheter, men den är derföre ej obotelig. Vetenskap och människokärlek, gående hand i hand med hvarandra och den ena understödjande den andra, hafva i alla länder, der bildning finnes, företrädesvis under de sedvast förflutna 50 åren visat, hurusom dessa sinnessjukdomar äro botlige och hurusom de sjuke kunna återgå till samhället såsom friske och duglige medborgare. Medeltalet af botade sinnessjuka ifrån Europas och norra Amerikas dårhusanstalter uppgår till 40—45 af hundra vårdade; många anstalter förete det vackra resultatet af omkring 60 *) botade af hvarje hundrade sjuke. Huru förhåller sig Sverige i detta hänseende i jämförelse med de öfriga länderna? Medeltalet tillfrisknade på alla fäderneslandets dårhus under fem år från 1838—42 utgör 16 på hundra! Detta ofördelaktiga resultat härleder sig dock till någon del deraf, att endast de svårare sjuke intagas på dårhusen, då deremot de lindrigare formerna af sinnessjukdomar emottagas, för så kallad profkurs under-

*) Sanavra i Mailand gifver nära 60 botade på hundra; dårhuset i York gifver 44; West-Riding vid London gifver 40; Frankford i Pensylvanien gifver 38; Hartford i Connecticut gifver 46; Bloomingdale i New-York gifver nära 60, o. s. v.

gående, på Länslazaretterna *). Skillnaden mellan 16 i medeltal botade på hundradet inom Sverges därhus och 40 inom de öfriga ländernas är alltför hjert i ögonen fallande, för att kunna undgå ett allmännare behjertande.

Erfarenheten har visat, att ju ändamålsenligare en anstalt för sinnessjukes vård är inrättad, desto flera af de vårdade tillfriskna. Äfven den insigtsfullaste läkare förmår ej uträtta hvad han borde, om materiella hinder städse stänga hans väg. Läkemedel förslå ej att ersätta det som brister uti en inrättnings ändamålsenliga ordnande.

Samhället har både såsom moralisk och såsom politisk förening en ovederlägglig pligt att taga vård om de sjuka, hvilka äro värnlösa och ej sjelfva kunna förskaffa sig den vård deras tillstånd kräfver. Såsom moralisk personlighet måste ock samhället utöfva människokärlekens bud, budet om kärleken till nästan. Denna kärlek bjuder, att den sjuke nästan bör förhjälpas till hälsa genom alla de medel, som mensklig förmåga har att tillgå. Har hufvudstadens samhälle uppfyllt detta bud med hänseende till den sinnessjuke nästan? Nej. Denne sinnessjuke nästa är dock den olyckligaste af alla olycklige; beröfvad själens ljus, är han ej endast olycklig i kroppsligt hänseende, han är vida olyckligare än andra sjuke derigenom, att han ej kan söka sin tillflykt, sin tröst under plågans stunder uti religionen, han kan ej sucka en bön till sin Skapare, en bön om hälsa eller lindring.

*) Danviks därhus lemna dock skenbart det lyckligaste resultatet, ty från denna inrättning utgå 24 botade på hundradet. Detta förklarar ej deraf, att Danviks därhus skulle vara bättre inrättadt än öfrige inom fäderneslandet befintliga, utan beror derpå att äfven profkursorpatienter der intagas, att de sjuka snart efter insjuknandet till vård emottagas, äfvensom att åtskilliga med Delirium tremens, hvilka vanligen ej vårdas å därhusen, der behandlas och oftast lätt tillfriskna. Jfr. Dr. Sondén, »Danviks därhus», sid. 61 och följ.

